

KUTATÁS KÖZBEN

INTERETNIKUS KAPCSOLATOK ÉS HELYI TÁRSADALOM

BAKÓ BOGLÁRKA

„Itthon vagyunk megszokva”

– egy barcasági magyar közösség együttélési viszonyainak elemzése –

1. Bevezetés

A 20. század végének „világomlásai” átalakították Európa régióit. Számptalan társadalmi, politikai és gazdasági változást eredményezett ez, melyek hatással voltak nemcsak az országhatárok, hanem a kultúrák közti határok megváltozására is. A norma, az érték, az eszmei, a viselkedési, illetve a szimbolikus rendszer változásai nem alakul(hat)tak ki máról holnapra. A változás ma is tart. Befolyásolja az emberek, csoportok, közösségek, etnikumok egymás mellett élését, viszonyát, kapcsolatait. A gyors és gyakran radikális átalakulások egyének és közösségek számára egyaránt súlyos problémákat okozhattak és okoztak, ami a kisebb közösségekben bezárkózáshoz vagy „túlélő stratégiák” kialakulásához, esetleg az „egymás mellett élés” újabb lehetőségének megtalálásához vezethetett.

Tanulmányomban egy falusi magyar közösségnek a változások közepette átalakult interetnikus kapcsolatrendszerét és etnikai, illetve lokális identitástudatának jellegzetességeit mutatom be. A falu Erdélyben, a Barcasági medencében, az Olt bal partján, Brassótól 37 km-re fekszik. Egyenes utcával, kontyos házaival hasonlít egy szász településhez, viselete emlékeztet az Olt jobb partján fekvő református és unitárius falvak székely lakosaiéhoz, felekezetiileg – a Brassó környéki csángó falvakhoz hasonlóan – evangélikus.

Lakóinak több mint a fele magyar anyanyelvű. A környező falvak lakosai szerint csángó falu, a helyi magyar közösség véleménye megoszlik a székely és a csángó származás között. A falu neve: *Apáca*.

A lokális identitást és interetnikus kapcsolatokat kutató program keretén belül 2000 júliusától szeptemberéig kutattam a településen.¹ Vizsgálataim a magyar közösség szempontrendszerét vették alapul.² Munkám az ő véleményüket mutatja be a velük együtt élő közösségekről, megváltozott világukról és elképzelt jövőjükről. Elemzésemben ezek alapján mutatom be egy barcasági magyar közösség századvégi-századeleji etnikai-együttélési problémáit és megoldási lehetőségeit.

Tanulmányomnak nem célja az etnikai identitáshoz kapcsolódó elméletek bemutatása, ezért a következőkben csupán a dolgozatban használt fogalmakat körvonalazom. Az etnikum meghatározásában Sárkány Mihály³ elméletéből indulok ki: az etnikum rokonsági, illetve fiktív rokonsági kapcsolatoknál tágabb rendszer, tagjai összetartozásuknak tudatában vannak, ezt ki is fejezik „etnonim” használatával különböztetve meg magukat más közösségektől. Az etnikum tagjainak együttműködése a mindennapok és az ünnepek egészét átszövi. Az etnikai öntudat szimbolizálja az etnikum különállását. Ennek fontos része a leszármazási hagyomány ismerete, a sorsközösség emlékényaga, valamint a másik és a saját etnikumra vonatkozó érték- és előítéletek. Az „etnikus kultúra ... állandóan változó. Alakul önmagában is, és alakul más kultúrákkal érintkezve is.”⁴ Mindemellett az etnikum és az etnikus kultúra között folyamatos összhang kell teremtdjön ahhoz, hogy fennmaradjon és tovább öröklődjön tagjai között.

Több etnikum folyamatos egymás mellett élése során interetnikus kapcsolatrendszer alakít ki. Ennek „szabályai” mindkét (több) etnikum által meghatározottak és befolyásoltak. Az interetnikus kapcsolatrendszer működését meghatározza a másik etnikumról való gondolkodási rendszer, az együttélés hagyományai, a vezető szerepek „birtoklása”, a politika, a gazdaság, a média és így tovább. Az interetnikus kapcsolatrendszer szempontjából fontos szerepe van a sztereotípiáknak. A sztereotípiák az identitás kulturális „címkéi”, melyek jelentősen megkönnyítik a csoportok elkülönítését, kapcsolatait és érintkezését.⁵

Az etnikai identitás dolgozatomban használt fogalmát többek között arra a – Fredrik Barth által kidolgozott – elméletre támaszkodva alakítottam

ki, miszerint az identitás nem eleve „adott” dolog, hanem, többek közt, más etnikumokkal való interakció folyamatában változik.⁶ Az identitás kialakításához elengedhetetlen annak a „határnak” a tudatosítása, mely a saját etnikum tagjai és „mások” között húzódik. Az etnikai identitás egyrészt a közösség által a külvilág felé kialakított „társadalmi önkép”, másrészt a tagjai felé közvetített erkölcsi, viselkedési és szokásbeli normarendszer. A normarendszer a közösség állandó visszajelzései közepette változhat, alakulhat, az „önképet” pedig befolyásolhatják a közösségen kívüli „elvárások”.⁷ A közösség etnikai identitását konfliktushelyzetekben reprezentálja a legélesebben, azaz olyan esetekben, mikor veszélyben érzi a közösségi normákat, illetve összeütközésbe kerül más etnikumokkal. A kutatónak az identitás elemzésekor figyelembe kell vennie a közösség önmegnevezéseit és önjellemzéseit. Óvatosan kell bánnia az elemzőnek saját „olvasott” tudásával, illetve arról alkotott elképzeléseivel, hogy melyek az adott közösség leginkább „benszüilött” vagy legjellemzőbb etnikai vonásai. Egy közösség, csoport identitása önmagá által „kiválasztott” és alakított, a kutató ezt csupán közvetítheti, leírhatja, elemezheti, de meghatározni, „megmondani” nem tudja.⁸ Az etnikai identitás szorosan kapcsolódik az anyanyelv használatához. A településhez, faluhoz, lakóhelyhez kapcsolódó nyelvhasználat az adott közösséghez való tartozás tudatát erősíti, „szövetségként” lépve fel a más nyelvi világhoz tartozó csoportokkal szemben.

A lokális identitás a közösség(ek) viszonyát fejezi ki annak szülőfalujához, városához, utcájához, emlékhelyeihez és ezek „történeteihöz”, „mítoszaihoz”, a rokonsági, baráti, szomszédi kapcsolatokhoz. A lokális identitás sokféleképpen mutatkozhat meg: például közösségi rendezvényekben, helyi vonatkozású kiadványokban, emléktáblák és emlékhelyek kialakításában, „eredetmítoszok” felelevenítésében stb. A települések „nemzetiségi emlékhelyei” kiemelt szerepet játszanak a lokális identitás kifejeződésében, a külvilág felé való jelzésében. Ezeknek a szimbolikus helyeknek a „megtartása” és hagyománya a közösség(ek) mindennapjaiban fontos szerepet tölt be. A lokális identitás elemzése esetén megvizsgálhatjuk az utca, a település, a város stb. több etnikumának „közös” lokális identitását, illetve az utcában, a településen, a városban lakó valamely etnikai csoportra jellemző helyi identitást. Értelemszerűen mindkét esetben különböző lesz a lokális identitás szimbólumrendszere, annak használata és a külvilág felé való bemutatása. Jelen tanulmányomban Apáca magyar közösségének lokális identitástudatát vizsgálom,

a falu mindhárom etnikumának „közös” lokális identitástudat-elemzése későbbi munkám eredménye lesz.

Beszélgetőtársaimat koruk, nemük, iskolai végzettségük⁹ és lakóhelyük¹⁰ alapján választottam ki. A településen eltöltött állomásosó terepmunka alatt 26 beszélgetést készítettem, melyek a mély-, az irányított és a strukturált interjúk körébe tartoztak. Munkám során a résztvevő megfigyelés módszerét használtam, azaz több hónapot töltöttem folyamatosan Apácán, így személyesen részt vettem a falu mindennapi életében és ünnepein. A terepen szerzett tapasztalataimról terepnaplót vezettem, illetve feljegyzéseket készítettem. A kutatást és az anyag feldolgozását a Barth-i hármasszerint végeztem el.¹¹ A „mikroszint” vizsgálata kiterjed a személyközi interakcióra, az emberi élet eseményeire és színtereire, illetve azokra a társadalmi és etnikai önértékelésekre, melyek az etnikai identitás kialakításában játszanak szerepet. A „középszint” kutatásánál nagy hangsúlyt fektet a közösségteremtő folyamatokra, így saját kutatásomban erőteljesebben foglalkoztam a sztereotípiákkal, illetve a másiról való gondolkodási rendszerrel. A „makroszintet” most csupán érintettem. A nacionalizmus erősödő eszméjének, a médiának és az országos politikának a hatását vizsgáltam az etnikai identitás alakulására.¹²

2. A település gazdasági és társadalmi viszonyai

Apáca több mint háromezres lélekszámú település. A települést lakó három nemzetiség lélekszáma a következő: magyarok (1500 lélek), román cigányok (kb. 1400-1500 fő¹³) és románok (230 lakos). Központjában az evangélikus templom, temető és az evangélikus parókia áll, mellette – a román és magyar osztályokat is indító – Apáczai Csere János Általános Iskola. A település „etnikai térképére” a következők jellemzőek: a falu központjában (Nagyszer), a központtal párhuzamos utcájában (Újszer), északi kijáratánál (Alszeg utca), egyik mellékutcájában (Rabszoros), valamint Brassó felé vezető utcájának belső részén magyarok lagnak. Felszegnek nevezett dombos részén románok élnek. A Brassó felé vezető utca külső részét és Küslügetnek nevezett dombját a cigány etnikum tagjai lakják. Az állomás felé vezető, illetve amelletti utcában, valamint a Csordajáró útnak nevezett egyik mellékutcájában magyarok, románok és cigányok egygyesen lagnak. A falu területi-etnikai felosztásának hagyományát az apácai

lakosok betartják, pusztán az utóbbi évekre jellemző az, hogy a roma etnikum tagjai magyarok által elhagyott házakat vettek meg a falu központi területein. Ezeknek a házaknak a megvásárlását a magyarok szimbolikus területük „veszteségéként” élik meg, számukat és helyüket több évre visszamenőleg számon tartják.¹⁴

Az apácai magyarok körében erősen él a település régi magyar eredetének tudata. Sokuk tisztában van azzal, hogy a falut Orbán Balázs könyvében Nagy Lajos király idejében épültnek mondja.¹⁵ Ugyanitt szerepel, hogy a községet valószínűleg határőr településként alapíthatták a töröcsvári szoros védelmének biztosítása érdekében. A falu északi határában még ma is áll egy vártorony – a hajdani apácai vár maradványa –, amely egyik védtornyát alkothatta a ma már nem létező, nagy kiterjedésű erődnek. A vár neve Fekete-vár volt. A leírás szerint a falut II. Rákóczi György elzalogosította a szász lakosú Brassónak. Így a 17. századtól kezdve erős szász hatás érte a települést. 1794-ben a falu leégett, és ekkor lett a lángok martaléka a 15. századi templom is és a település történetére, lakóira vonatkozó összes addigi dokumentum. Apáca életében meghatározó volt a II. bécsi döntés. Ekkor a magyar határt az Olt jobb partján húzták meg, s így a bal parton fekvő Apáca Romániában maradt. Ezt a történetet az apácai magyarok nagy százáléka hasonló formában meséli el.

A falu vezetői a magyarok, így magyar Apáca polgármestere, alpolgármestere, iskolaigazgatója, postafőnöke; román viszont a falu rendőrfőnöke és rendőrei. A magyar közösség faluvezető szerepének hagyománya van itt. Apáca gazdasági funkciónak nagy része (5 pékség és malom, 2 fafeldolgozó üzem, 10 kisbolt) magyarok kezében van. Egy boltot üzemeltetnek románok, ezt az üzletet tulajdonosaik a román soron nyitották meg. Magyar-román vállalkozások nincsenek a faluban, csupán vegyes házasság esetén beszélhetünk családi vállalkozásként indult „közös üzletről”.

Az apácaiak egy része a közeli Brassóba ingázik; gyárakban, hivatalokban dolgoznak.¹⁶ 1989 óta fokozatosan nő a munkanélküliek aránya, mára a település teljes lakosságának 60 százalékának nincs „hivatalos” munkahelye.¹⁷ A munkanélküliek nagy része a brassói ingázók sorából kerül ki, ők a városban lévő gyárak bezárása vagy létszámleépítése miatt veszítették el munkahelyüket. Az apácaiak egy kis része a faluban dolgozik, helyi vállalkozásokból, munkákból, néhányan pedig a föld megműveléséből próbálják eltartani családjukat. A faluban a rendszerváltás után minden magyar család

és néhány „régí” román család igényelt vissza földet. Ennek egy részét ma is művelik, másik része parlagon hever. A föld művelése – az apácai magyar közösség gondolkodása szerint – „kötelesség” a faluban, és ez több okból is terhet ró a családokra.¹⁸ Egyrészt a falu határában levő föld, agyagos volta miatt, nehezen és drágán művelhető. Másrészt a „nadrágszj-területekben” és több részben kiadott földeket nem tették – a megművelését megkönnyítendő – „közösbe”, így minden család külön fizeti a föld megdolgozásának költségeit. Apácán csak a föld műveléséből nemhogy nem lehet megélni, de a föld művelését is csak az állami fizetésekből tudják finanszírozni.¹⁹ Állattenyésztéssel csak háztáji szinten foglalkoznak az apácai magyarok, juhok, tehenet, baromfit, néhányan bivalyt tartanak.²⁰ A településre nem jellemző (néhány kivételtől eltekintve) a magyarországi munkavállalás, a fiatal családok a megélhetést vagy helyben keresik, vagy a környező városokba, Brassóba és Sepsiszentgyörgyre költöznek a jobb életkörülmények megteremtéséért.²¹

3. A magyar közösség etnikai identitása

Az apácai magyar közösség véleménye megoszlik származása felől. A falu egy része a székely eredet mellé teszi le voksát, másik része csángó származásúnak tartja magát. Mindkét származási elméletben közös a magyar nyelvi és kulturális háttér, illetve Apáca, mint szülőfalu magyar múltja, mely az apácai magyarok számára mai faluvezető szerepüket is igazolja.

„Igen, ez egy nagyon régi vita, hogy az apácaiak csángók vagy székelyek, de végül csak meg kell értünk azt, hogy közelebb állunk a székelyekhez, mint a csángókhoz. Maga a vár, maga a környék, a várnak a történelme, az, hogy mér’ volt ez a vár itt építve, a tatárjárás idején, ugye akkor, itt székelység élt, Nagyajtán, az Olt választ el Kovászna megyétől, Kovászna megyében tudjuk jól aztat, hogy Nagyajtától megkezdve már mindenki székelynek vallja magát. A maga népviseletünk székely. A csángó népviselet, az egész más. Általában, biztos onnan eredhet, hogy csángók lettünk, mert a magyarok, nagyanyáink szolgáltak a Barcaságba, a magyar lányok, a magyar fiúk a szászoknál szolgáltak a Barcaságba. Akkor még mindig létezett egy olyan, s még a mai napig is, egy ilyen felosztás, hogy demográfiai felosztás, földrajzi felosztás, hogy csángó vidék, s akkor azt mondják... Nehezen, nehezen akarjuk mi azt elismerni, hogy csángók vagyunk

... Én a csángókról nagyon sokat nem tudnám így magyarázni, de én azt tudom, hogy mióta vagyok, a Székely himnuszt énekeljük (nevet), nincsen nekünk csángó himnuszunk, úgy, hogy legalább is közelebb vagyunk Apáca a széke-lyekhez, mint a csángókhoz, ezt meg kell értsük. Ez a csángóság inkább a kom-munista időbe volt nagyon reánk fogva. Visszaemlékszem, mikor az iskolából részt vettünk ilyen néptánc versenyeken, akkor nekünk úgy mondták, hogy most bemutassuk az apácai csángó néptáncot. De semmi közünk nem volt a csángó néptánchoz, a csángó népviselettel sem volt semmi közünk, a csángó táncsal, a tánc ugye nekik más, egy olyan „szopogó” táncik van a csángóknak, de mi székelyesen táncolunk. ... Bármilyen apácait megkérdezzük, inkább szé-kely, mint csángó.” (nevet).

(40 éves, középfokú végzettségű férfi)

„Én csángó magyar vagyok (nevet), székelynek nem tartom magamat. Azt mondják, én úgy tartom, hogy a székelyek az Olton túl vannak, mi a Barcaság-hoz tartozunk és a barcasági magyarok azok csángók. Épp mondjuk annyira nem érződik az a tájszólás, az a beszéd, de a Barcaságon, Tatragon, Pürkerecen még Újfaluban is van egy olyan tájszólásuk, de én úgy érzem, hogy csángó-ma-gyarok vagyunk.

(– *A viselet, az csángó viselet?*)

Hát mi úgy mondjuk, hogy magyar ruha, nem hiszem, hogy csángó lenne, az ilyen székelyes csángós, keverék, de nem is olyan mint a székely ruha, mert nem mondjuk neki, hogy székely ruha. Én haragszok arra a személyre, aki azt mondja a magyar ruhára, hogy székely ruha. A székely ruha az székelyföldi ruha, de a miénk az magyar ruha, nem is csángó ruha, magyar ruha. Én egyszere-rűen ellenzem, ha valaki azt mondja a magyar ruhának, hogy székely ruha. Az nem székely ruha, az magyar ruha. Nekem 14 éves koromban csinálta a mamám, mikor megkonfirmáltam. Én úgy tartom, hogy mikor megfogadod a hűséget a vallásodhoz, azzal a ruhával úgy a magyarságot is megfogadod, az olyan hűségfogadás, nem csak a vallásodhoz, hanem a magyarságodhoz is.”

(21 éves, középfokú végzettségű nő)

„Hát, tudod-e, hogy az én nagyapám örökké magyarázta, hogy ő hallotta a régi-ektől, hogy nem székelyek voltunk az apácaiak, hanem szabad „szökelyek”, hogy valahonnan elszöktek, s úgy maradt székelyekre. Nem székelyek voltak, hanem azt mondták Apácán, hogy szabad szökelyek voltak, hogy elszöktek vala-

mikor, mikor menekültek. S akkor hallották, hogy székelyek, s mondták, hogy székelyek ... csak magyarok, Apácának népje már 1300-tól van, nem lakták se csángók, se székelyek, hogy ezután elcsángósodtunk a határok miatt.

(– *Mit jelent az, hogy csángó?*)

Határőrséget csináltak, „csángattak”, jön az ellenség keresztül a határon és csángattak Apácán. Viseletünk a székelyekéhez hasonlít. Beszédünk, az különbözik a hétfalusiaktól is, a csángóktól is, a székelyektől is, egy a magyar „szökelyekével”. (nevet) Hát, ezt nem használják ezt a beszédet sokan és nem is tudják mások.

(– *Honnan szöktek el?*)

Hát... nem tudom, valahonnan elszöktek fogságból. Valahol, valamikor az apácai magyarok foglyok voltak, s onnat elszöktek, elszabadultak, itt letelepedtek, és akkor azt mondták, hogy az apácaiak „szökelyek”, el vannak szökve. Ezt rengeteg sokszor elmondta az öregapám.”

(33 éves, középfokú végzettségű nő)

„Hát az apácai magyarok az én véleményem szerint, vegyesek. Már a nevik után is azt vallja, hogy az Olton túlról jöttek, székelyek. Akkor így szájhagyományról is hallottam, hogy állítólag, a vár tulajdonosai is, a vár katonái székelyek vótak, Barducról eredtek. Hát ez a bácsi, hogy milyen alapon magyarázta, nem él már, szomszédunk nekünk, ő már azt tartotta, hogy az Olton túliak, hogy székelyektől jöttünk, na.

(– *Mondják azt is, hogy csángók.*)

Hát, csángók, mert itt vót a határ. S akkor vót a vár, s akkor mikor veszély vót, akkor harangoztak, meggyújtották a szalmát, hogy „vigyázzatok, mert veszély van”, s akkor. Ezért mondják, csángók, mert mikor jött az ellenség, akkor zergettek, kiabáltak, s akkor azt mondják, hogy „csángáltak”. Akkor innen eredett a csángó szó. ... A szomszéd falusiak mondják az apácaiakra.”

(55 éves, középfokú végzettségű férfi)

A felvett beszélgetések is mutatják, hogy az apácai magyarok fontosnak tartják magyar származásukat, „mítoszaik” továbbörökítését. Magyar identitásuk biztosan támaszkodik eredettörténeteikre, illetve az Apáca magyar eredetét igazoló történelemre.²² Az apácai magyar közösség számára nagyon fontos a hajdani várkatonai magyar eredet tudata. Ez igazolja számukra a szülőfalujuk ma is fennálló magyar „vezetését”, és azt, hogy a település

mai jogosult „örököse” a magyar etnikum. A magyar közösség „szülőfaluképeinek” egyik legfontosabb „eleme” a falu környezete, az erdők, a rétek, a földek:

„...egyszerűen tetszik a táj, nagyon, de nagyon szeretem az erdőt, egyszerűen vonz a táj. Én a természetet nagyon szeretem, s én Apácát nem hagynám el semmiért,...az erdőért s a mezőért. Én egyszerűen nem tudnék kiköltözni Budapestre egy blokkba (ti. lakótelepi emeletes házba), akármilyen szép lenne, az biztos.”

(21 éves, középfokú végzettségű nő)

Mindez erős „otthon-tudattal” kapcsolódik össze, mely a született „apácaiságon” alapul.²³ Ez utóbbi „adottság”, apácaivá válni lehetetlenség, a faluba beköltözöttek mindig is – ahogy nevezik – „jövevények” maradnak. Éppen emiatt próbálják meg az otthon maradást, hiszen ők maguk is, más faluban vagy a városban ugyanolyan „jövevények” lennének:

„itt szoktam meg, elméletileg jó-rossz, de ha itt születtem, azt mondom, itt több jogod van, mert legalább itt születtem, mint hogy jövevény vagy valahol”.

(26 éves, felsőfokú végzettségű nő)

Mindemellett, jobb életkörülmények megteremtéséért a településre egyre inkább jellemző a – főleg az értelmiségi – fiatal családok elköltözése városra.²⁴ A magyar etnikum fontos összekötő kapcsa az apácai nyelvjárás, mely jellegzetes „ő”-zesével és nyelvjárásbeli sajátos kifejezéseivel elkülöníti őket mind a magyarországi, mind pedig a környékbeli emberektől.²⁵ Nyelvjárásukra büszkék, csak ritkán figyelhető meg a városba költözött apácai magyarok nyelv-, vagy nyelvjárás váltása. A magyar családok belső nyelvhasználat a magyar. Bár az iskolában tudatosan komoly román nyelvoktatás folyik, mivel a gyerekek a faluban csak ritkán használják a román nyelvet, városi iskolába kerülésükkor komoly nyelvi nehézségeik vannak.²⁶

4. Román-magyar kapcsolatok

A románok Apácának egy dombos területét, belső elnevezéssel Román utcát lakják. Számuk az elmúlt években nem növekedett, sőt az alacsony gyermekvállalási kedv és a fiatal családok elköltözése miatt a közösség csök-

kenése figyelhető meg. Az apácai „régí” román családok töröcsvári származásúak, a század elejétől kezdve pásztorként, illetve erdészként dolgoztak a faluban. Néhány moldvai román is él a faluban, ők házasság révén kerültek Apácára. Életszínvonaluk általában véve jónak mondható. Portáik rendezettek, házaik külső jellegzetességeiben – egy-két kivételtől eltekintve – a magyarokéhoz hasonló. A román közösség ortodox vallású. A közösség kicsinysege miatt papjuk nincsen a faluban, templomuk jelenleg a hajdani román iskola kis termében működik.²⁷ Az apácai románok mindennapi kapcsolata kevés a magyar közösséggel, mivel a két etnikum területileg és mentálisan is elkülönül egymástól. Egyik beszélgetőtársam a következőképpen fogalmazta meg elhatárolódásukat:

„Ők fenn a faluvégén laknak, a Felszegben, ők egy kicsit távolabb esik, mintha el lennének szorítva a falutól, én úgy látom, hogy elesik a falutól. A faluban van, de egy távolabbi utcában, úgy látom, hogy ők azért olyan elzárkózottabban vannak tőlünk. ... Úgy hogy nem lehet érezni az ők se hiányukat, se hogy itt vannak, nekem úgy tűnik, hogy, mintha – nem mondhatod, hogy nem léteznek, mert léteznek – de különben nem okoznak semmi gondot. Számomra. ...Abba az utcába csak ők laknak, s akkor ők, olyan-olyan félrehúzódtabbak, szerintem már így éltek belé, hogy a többsége a falunak magyar, s akkor ők inkább úgy elzárkóznak, akkor ők abban az utcában megvannak magikba, ott van a templomjuk is, nem kell bejárjanak az emberek közé. Én – most, hogy volt tejsarnokuk, de most itt van az utcánkban – most látom őket csak jönni-menni, csak akkor látom őket amikor. ... Ott üzletük van, mondom, úgy hogy egyszerűen nem lehet érezni, hogy ők itt vannak.”

(21 éves, középfokú végzettségű nő)

A románok temetésekre²⁸ és lakodalmakba elvárják és meghívják a magyar szomszédait, illetve a magyar ünnepeken hasonló módon részt vesznek a román ismerősök is. A háború után gyakoriak voltak a családok közötti komasági kapcsolatok is, de ez ma már nem jellemző. A román-magyar kapcsolatteremtésben a „közlekedő nyelv” a magyar, de – a nyelvi nehézségeket elkerülendő – a magyar etnikum tagjai előzékenyen váltanak át a román nyelvre.²⁹ Az idősebb apácai románok beszélnek a magyar nyelvet, a közép- és fiatal generáció tagjai között azonban már sokan vannak, akik nem értenek magyarul. Mindezek ellenére a román közösség fiataljai tevő-

kenyen részt vesznek a hagyományos magyar ünnepeken, pl. a kakaslövésen a gyerekek, a falukerülésen a bevonuló legények, a szüreti bálon a hajadon lányok és nőtlen fiatalemberek. Ezeken az ünnepeken a románok az apácai magyar népviseletet veszik fel, kölcsönkérve azt idősebb magyar ismerőseiktől. A magyarok a románok részvételét a magyar ünnepeken elnéző jóindulattal, bár kissé „lekezelően” jellemzik:

„Román lányok fel fogják venni a magyar népviseletű ruhát, és abba fognak falut kerülni, nem sajátjukba, mert, azt nem is tudom, egy román öltözetbe nem látam az apácai románokat. Mondom, felöltöznek így szüretkor (*nevet*), hát ez már évek óta így folyik, amióta én tudom, tudom, hogy román fiú és lány felöltözik a magyar ruhába, az apácai népviseletbe. ... Mondom úgy népviseletbe minden típusra utánunk, nem válnak így külön semmiféle ünnepért.”

(21 éves, középfokú végzettségű nő)

A román-magyar vegyes házasság nem gyakori a településen. S bár ebben az esetben a fiatalok sokszor a román és a magyar templomban is megesküsznek, a magyar közösség tagjai csupán hosszabb idő elteltével fogadják be a fiatalokat, és csak akkor, ha gyermekük nevelésében meghatározó a magyar rokonság szerepe. A vegyes házasságból született gyerekek identitás választását – a magyarok szerint – befolyásolja a fiatal család lakóhelyváltása és a nagyszülők határozott vagy határozatlan iránymutatása:

„Ott nevelkedett fel a román nagyszüleinél, s elrománosodott, a másikinál meg a magyar nagyszüleinél nőtt fel, ő elmagyarosodott. Szerintem, általában nem is annyira a szülők, mint a nagyszülők, akik részt vesznek a nevelésbe, azok után hajlik a gyerek. Úgy hogy körülbelül ilyen az arány itt”.

(21 éves, középfokú végzettségű nő)

„Hát most már attól függ, hogy hol laknak. Ha lent laknak a faluba, akkor a gyermek elmagyarosodik, ha fent laknak a románok között, akkor elrománosodik. Ez áll fenn.”

(55 éves, középfokú végzettségű férfi)

A magyar közösség tagjai között a románokról való gondolkodási rendszer egységes. Ennek oka, hogy a két etnikum között kiegyensúlyozott a viszony. A mindennapi kapcsolatteremtést nem bolygatja sem hatalmi harc, sem új szerepek követelése a falu nyilvános terében. A román közösség betagozódott Apáca „hagyományos társadalmi szerkezetébe”,³⁰ részt vesz magyar népszokásaiban. A magyarok ezt gyakran a két közösség együttélésének kényszerítő erejével magyarázzák:

„Nagyon szívesen jönnek a románok is, beilleszkednek ebbe a régi magyar szokásokba, és részt vesznek benne. Anélkül, hogy minek tekintsük őket, ott vannak a magyar fiatalokkal. Egyszerűen, nekik oda kell álljanak, mert külön nincs mit kezdjenek. Nagyon kicsien vannak, és általában ott vannak.”

(41 éves, középfokú végzettségű férfi)

„Hát, barátkoznak a fiatalok, szerintem, elég jó a román-magyar kapcsolat. Jó, mert együtt kell itt éljünk, muszáj megegyezni.”

(26 éves, felsőfokú végzettségű nő)

5. Roma-magyar kapcsolatok

„A cigányok, sajnos, a falunak a bejáratát foglalták el. Tulajdonképpen, ők a falu szélén telepednek le, mint a cigány általában a falu szélén telepedik le, ott, ahol helyet kap. Sajnos, nem törvényes módszerekkel telepedtek le legtöbben, de azok, amelyik a főút mellett laknak, azok már normális házakban, kő vagy téglaházakat építettek, emeletes házakat. A mások meg a falu szélén, még kint a mezőkön is foglalják el, ahol érik, egyszerűen, ahol érik, ezek a szegényebb cigányok.”

(41 éves, középfokú végzettségű férfi)

Az apácai romák egyik csoportja ortodox vallású, a másik része a tíz éves múltira visszatekintő pünkösdisták gyülekezet³¹ tagja, illetve néhányan nem egyháztagok. E megosztottság tükröződik anyagi helyzetükben is. A pünkösdisták Apáca Brassó felé vezető utcájában laknak (belső nevén: Brassói utcában), magyaroktól megvett és kétszintessé átalakított, illetve újonnan épített, fényűző házakban. A rendszerváltás után a pünkösdisták nagy tömegben mentek vendégmunkára a volt Jugoszláviába és

Amerikába, ezzel alapozva meg mostani jólétüket. Ma ez a csoport általában brassói állami munkahelyen dolgozik vagy saját üzletéből tartja el családját. A magyar közösséggel kevés a kapcsolatuk.³² A falu ünnepein – a vallási tabuk miatt – nem, vagy csak ritkán vesznek részt, lakodalmaikba kölcsönösen nem hívják meg egymást.³³ A magyar közösség tagjaival 1997-ig nem kötöttek házasságot, ekkor történt meg első ízben, hogy egy magyar lány, a családja és a falu neheztelését magára vonva, hozzáment cigány kedveséhez. Ez az eset azóta is egyedülálló, a magyar gyülekezet szempontjából megvetendő és megbocsáthatatlan cselekedet maradt.³⁴

Az ortodox, illetve nem egyháztag romák a falu feletti dombon, belső nevén „Küslügeten” laknak. Életkörülményeik nagyon rosszak, viskóikban se villany, se víz nincsen. Egy-egy házikóban három-négy generáció él együtt. Gyerekvállalásuk nagy (8-10 gyerek családonként). A „küslügeti”, vagy ahogy nevezik őket, a „hegyi cigányok” 90 százaléka munkanélküli.³⁵ Gyerekségélyből, brassói koldulásból, erdei gyümölcs gyűjtögetésből és kosárfonásból tartják el magukat. A magyar közösséggel csak „munkakapcsolatuk” van. Így a magyar családok gyakran veszik igénybe a földek megműveléséhez a romák segítségét. A munkához a magyarok gyakran éveken át ugyanazokat a – véleményük szerint – megbízhatónak tartott romákat választják ki. Ezek a cigányok nemcsak a mezőgazdaságban segítenek, hanem a háztáji gazdálkodásból és az állatok körüli teendőkből is kivesszik – meghatározott fizetségért – a részüket.

Mindezek ellenére a magyarok és a küslügeti cigányok mindennapi együttélése konfliktusokkal terhes. Ennek okaként a magyarok elsősorban a romák egyre gyakoribbá váló lopásait hozzák fel. Az alábbiakban több magyar beszélgetőtársam véleményét is idézem, mely elengedhetetlen a helyzet magyar szempontú bemutatása céljából:

”... a cigányok nem születtek, hogy dolgozzanak, ők meg szeretnének élni dolog nélkül. S másképpen nekik is azért elég... tehát, ha nem lopnak, egyszerűen nincs miből éljenek. Ennyi az egész, hogy megszóljuk, de attól a pillanattól, hogy a cigány nem lop, meg kell haljon. Mert tényleg, szegény, lehet, hogy olyan is van, aki szeretne dolgozni, egyszerűen nincs. S tényleg őket senki nem segíti, s most mikor mindenkit dobnak ki a gyárakból s minden, egyszerűen nincsen mit csinálni. Tehát, rá van kényszerítve, hogy lopjon.”

(21 éves, középfokú végzettségű nő)

„Gyakorlatilag az a baj, hogy a cigányok egy állandó rettegésben tartják a falunépet azzal, hogy az amúgy nagyon nehezen megtermelt javaikat féltik, meg hát a megélhetésüket tulajdonképpen. Nagyon sok a munkanélküli Apácán és egyre több lesz. Nagyon sokan térnek vissza, nem önszántukból, de kényszerűségből a mezőgazdasághoz, és a mezőgazdaságból élnek, ami itt Apácán nem egy rentábilis dolog. Tehát, éppen csak annyit tudnak termelni az emberek, amik a saját szükségleteiket fedezi. Tehát, itt nem lehet egy haszon orientált mezőgazdaságról beszélni, mert borzasztó kemény a földje a falunak. És tulajdonképpen azzal, hogy a cigányok a krumplijukat kiszedik, nem egy nagy társaságnak a krumplijából esetleg kevesebb lesz a jövedelem az idén, hanem, amit megesznek, azt assák ki. ... Az idős emberek, szerintem, állandó veszélynek vannak kitéve, mert a házaikba nem hallják őket, nem látják őket, nem tudnak védekezni és lopnak kegyetlenül. És itt mindegy, hogy szalonna a kamrából vagy tyúk a tyúkudivarból vagy liba, bárány, volt már disznó lopás is, szóval mindent elrámolnak, amit csak lehet. Esténként még ki sem mernek menni, mert nem tudják, hogy mikor ütik őket fejbe, és inkább hagyják, hogy vigyék a dolgaikat, mert nem mernek hátra menni és megnézni, hogy éppen ki pakol az udvaron”.

(30 éves, felsőfokú végzettségű nő)

„Ezek, akikkel én dolgoztatok, nem lopnak. Van egy, amelyiknek van traktora, van utánfutó, s akkor megkérem őt, hogy ő hívjon nekem segédeket, de ez, akivel szoktam én dolgozni, ez magyarok között lakik, ennek csak egyetlen egy gyereke van. De ez már nem tűri el, nekem meg is mondja, hogy »eu nu sint din deal«, tehát »én nem vagyok külsügeti«, »én nem vagyok a hegyből«, tehát, ő már másnak érzi magát. Közöttük is van, amelyik ki szeretne ebből a csoportból szakadni és valósággal szégyelli, hogy ő cigány.”

(47 éves, felsőfokú végzettségű nő)

„Úgy lopnak, hogy a határon mindjárt semmit nem lehet termelni, csak, ami éppen szem előtt van, azt a földet tudjuk művelni. ... S nem az, ha beléállna, s szépen szedne egy kosárral (ti. a burgonyából), az ember nem haragudna, de mind feltépi az egész földön, de mikor virágzik, hogy az egész vetemény tönkremenyen. Ami va' egy nagyobbacska, s azért képesek feltépni az egészszet.”

(57 éves, alsófokú végzettségű nő)

„Hát, viszik, kellemetlen dolog, de mit csináljunk, nincs miből éljen. Képzelje, ahol van öt gyerek és a két szülő, este lefeküdnek és a kamarában nincsen semmi, semmi, esetleg, mondjuk, van egy fél kenyér. Hát, másnap délig eltölti éhesen, de aztán délután valamit, valamit kell, hogy szerezzon. Azt mondják, az éhös embőr az törvényt csinál.”

(55 éves, középfokú végzettségű férfi)

Elengedhetetlen, hogy dolgozatomban a két etnikum közötti konfliktus sajátosságairól több véleményt is közöljek. Egyrészt ezek az idézetek világítják meg azt, hogy a magyar közösség tagjai milyen módon viszonyulnak a romák gyakorivá vált lopásaihoz. Másrészt bemutatják azt a mára állandósulni látszó helyzetet, mely az apácai faluközösség által elfogadott hagyományos-hierarchikus falurendet megváltoztatta. Végül pedig a vélemények sokoldalúsága bemutatja az elemző szempontjából létező probléma több rétegű voltát is, azaz, hogy a két etnikum közötti ellenségeskedés mögött milyen „régí” vagy „új” konfliktusok rejlenek.

Az apácai magyarok a roma közösségről beszélve gyakran viszonyrendszerben elemzik a fennálló helyzetet. Az összehasonlításnak általában két oldala van: a „régí cigányok” és a „mai cigányok”, illetve „hegyi cigányok” és pünkösdista romák. Az első összehasonlításban hangsúlyozzák, hogy a „régí cigányok” „kevesen voltak” (azaz név szerint ismerték őket), volt munkájuk (tehát, nem loptak), tudtak magyarul és „tudták a helyüket” a faluban.³⁶ Ezzel szemben a „mai cigányok” nagy részét nem ismerik, számuk emelkedése miatt veszélyben érzik „szimbolikus” területüket, valamint faluvezető szerepüket.³⁷ Nem különböztetik meg a két roma felekezeti csoportot, s bár a pünkösdista cigányokkal nincsenek hasonló konfliktusaik, a romákról alkotott toposzaikat és előítéleteiket mind a két rétegre vonatkoztatják.

Az ortodox és pünkösdista roma összehasonlításban hangsúlyozzák a pünkösdista cigányok életvitelének másságát, a közösségek együttélése szempontjából kielégítőbb voltát. Mindemellert felróják nekik azt, hogy sok a gyermekük, valamint azt is, hogy „beköltöznek” a faluba. Ebben az esetben is gyakran jellemzik őket az (ortodox) cigányokra kialakított tulajdon-ság-rendszerrel.³⁸

Az apácai magyar-cigány kapcsolat tehát feszültségekkel terhes. Első vizsgálatra a két etnikum közötti konfliktus gazdasági-szociális problémának tűnik. Ám a kutatások rámutattak, hogy a probléma sokkal összetettebb,

mint egy egyszerű gazdasági konfliktus. Mint az előzőleg felvázolt a „másikról” való gondolkodási rendszerből kiderült, bár a gazdasági-szociális konfliktusok főleg ortodox romákkal vannak, az – amúgy rendezett körülmények között élő – pünkösdista romák is általában hasonló elbírálás alá esnek a magyarok körében. Tehát elutasításuk a cigányság egészével szemben fogalmazódik meg.³⁹ A magyarok körében sok él az általánosító cigányközhelyekből.⁴⁰ Elutasításuk mégis elsősorban a roma etnikum más életformájára, a magyarokétól eltérő mindennapi normáira, életvezetésére vonatkozik. Mindemellett az egyre növekvő számú roma etnikum nem tagolódik be a falu hagyományos szerkezetébe, nem fogadja el a neki szánt „szerepkört”. A roma etnikum a rendszerváltás óta fellépésében is öntudatosabb és szervezettebb. Ennek példája a 2000. évi választás, melyen önálló polgármester jelöltet is indítottak. A korábbi évekkel ellentétben, a jelenlegi képviselőtestületben három roma képviselő van.

Tehát, az apácai cigány etnikum több szempontból is „megtöri” a falu hagyományosan kialakult „rendjét”. Egyrészt öntudatosabb rétege helyet követel a falu nyilvános terében, másrészt szociálisan kiszolgáltatott csoportja fenyegető erőként lép fel a magyar közösség tereiben. Így, az első látásra szociális-gazdasági konfliktus a társadalmi és etnikai ellentét elemeivel is kibővül. Összetett, többoldalú konfliktusról beszélhetünk, mely a magyar etnikum számára (is), sürgősen megoldandó feszültségforrásként jelenik meg.

A magyar közösség faluvezető rétege, mint a beszélgetésekből kiderült, tisztában van a megváltozott helyzettel. A békés egymás mellett élés érdekében egyetlen utat tart járhatónak: a roma etnikum „új határainak” kijelölését a magyar etnikum által:

„Gyakorlatilag a falu vezető rétege néha ilyen villanásszerűen el kezd gondolkodni arról, hogy nem az a megoldás, hogy „mi elmegyünk, és itt hagyjuk”, „a cigányok megesznek minket öt éven belül”, hanem megpróbálnak valami elfogadható megoldást. Többen vannak, akik rájöttek arra, hogy ahhoz, hogy élni tudjunk ebben a faluban, ahhoz nekünk kell cselekedni, és nekünk kell megerősödni, hogy valami megoldást találni arra, hogy a cigányokkal mit kezdjünk. Volt egy ilyen ötlet a mézárszék vezetőnek, aki anyagilag is erős ebben a faluban, hogy mi lenne, hogy ha egy közös holdingot alapítanánk, ahol többen hoznánk létre egy ilyen társaságot, holdingot, akár az egyház is benne lenne, ahol a cigányok számára valamilyen munkalehetőséget lehetne teremteni. Erre azért vannak uniós pén-

zek, amik ilyeneket biztosítanak, elég sok ilyen lehetőség van a cigányok integrálására, eleve elég nagy pénzek vannak ilyenre elkülönítve. És ezeket meg kéne fogni, akár úgy, hogy a közösség számára is kihasználva. Ez nagyon csúnyán szól, hogy mi élhetnénk egy kicsit a cigányainkból, úgy, hogy felvirágoztatni a falut, úgy hogy velük is együtt. Egy ilyen takarmány gyárat szeretett volna létrehozni. Apácán egy olyan 600 hektár parlagon lévő föld van, s akkor itt takarmányt lehetne termelni eladásra vagy akár úgy, hogy akár egy állatállományt is létesíteni, és ekkor ebből élni. Itt 10-12 fős cigány csoportokat lehetne dolgoztatni, így volt az elképzelés, úgy hogy mindegyiknek legyen munkavezetője, ezek a munkavezetők viszont közülük legyenek egyértelműen, és előtte egy ilyen képzésben részesüljenek. ... Elméletileg vannak ötletek, vannak, akik szeretnének tenni, de szerintem, csak vezetői szinten, mert az apácai ember visszariad attól. Nem vagyok meggyőződve, hogy ha elkezdenénk a cigányokkal foglalkozni, akkor a magyarok elhanyagolva éreznék magukat, hogy nem elég, hogy ennyi baj van velük, még őket pátyolgatják és nem inkább a magyar közösséget. De ugyanakkor én azt látom, hogy az egyetlen kiút Apáca számára, az egyetlen kiút arra, hogy a magyar közösséget megerősíteni, identitását is és kulturálisan is annyira, hogy érezze olyan biztosan magát, hogy elviselje azt, hogy elkezdjük a cigányokkal foglalkozni”.

(30 éves, felsőfokú végzettségű nő)

„Egyetlen, egyetlen megoldás az, hogy a cigányoknak valamilyen féle jövőt biztosítani. Jövőt, arra gondolok, hogy a munkahely. S akkor aztot ő nem felejtí el, hogy ki adta neki a munkahelyet, neki akkor mindegy, akkor nincsen olyan, hogy én okvetlenül cigány vagy román pártra kell szavazzak, észbe tartsa, hogy igen, akkor kaptam én munkahelyet, amikor a magyarok voltak a hatalmon, vagy RMDSZ volt a hatalmon, akkor ő ott áll, amellelt. Másképpen így, ha onnan valamit kapnak, valami támogatást kapnak, kiállnak amellelt. ... Ha anyagilag kezelsz, akkor politikailag is kezelsz, akkor oda viszed őket, a cigányokat, ahova te akarod. És ez így van, mert ha tíz cég azt mondja, hogy most ide kell szavazzunk, mert munkahelyet újat ad, odamennek, s ez így működik mindennütt a világon. ... S akkor a cigány azt csinálja, amit mondunk, akkor nem lesz az, hogy a magyarok elcigányosodnak, hanem a cigányok elmagyarosodnak, mivel tudod kezelni. S mivel lehet kezelni? Anyagilag. Ez az egy, ami most jelenleg működik a durva kapitalizmusba, ez így van.”

(41 éves, középfokú végzettségű férfi)

Az apácai magyarok „jövőképét” az alsó- és középfokú végzettségük körében a pesszimizmus jellemzi,⁴¹ de a magyar közösség értelmiségi-vezető rétege optimista; új, „faluépítő” terveken dolgozik:

„Több jövője van a falunak, mint jelenleg, szerintem. Azáltal, hogy fékezik a kitelepedést vagy a városra való betelepedést vagy, hogy munkahelyek létesültek vagy létesülnek vagy, hogy több a vállalkozó szellem, azáltal épülhetne Apáca, ha olyan vezetőképesség lenne. Olyan együttműködés, kommunikáció, meg egymás segítése.”

(48 éves, felsőfokú végzettségű nő)

„A falunak a jövője, tulajdonképpen, lassan-lassan, meggondoljuk, a mi kezünkben van. ... De hogyha létezne egy ilyen, ahogy volt, mit tudom én, ilyen szövetkezet, amitől '91-be az emberek megijedtek, azt mondták nem akarnak többet, de most már gondolkoznak, hogy most már jó volna a szövetkezet, ha még magáncég próbálna csinálni egy ilyen szövetkezetet vagy bárki, biztosan az emberek a földiket beadnák. Másképpen lehetne gazdálkodni, lehet nagy területeken, érdemes, így csak azért dolgoznak az emberek, hogy éppen szegynlik, hogy ne dolgozzák meg a földiket, de haszon, az nagyon kevés. Ez volna a megoldás, hogy a magyarok megerősödjenek anyagilag ... Ha anyagilag kezelsz, akkor politikailag is kezelsz ... Anyagilag erősödjenek meg a magyarok, s akkor kezelik a cigányokat, kezelünk mindenkit, s ez így van.”

(41 éves, középfokú végzettségű férfi)

A magyar közösség vezető rétege tehát olyan megoldást keres, mely a cigányság szociális helyzetének javítására irányul. Mindez egyszerre biztosítaná a magyarok változatlan vezető szerepét (munkacsoportok, vezetőképzés stb.), és a felkínált helyzetet elfogadó romák életkörülményeinek javítását. A konfliktus kezelésének ez a módja mutatja, hogy a magyar etnikum a megváltozott számú és mentalitású roma közösséget „hagyományos falusi rendbe” szándékszik integrálni, mely – bár a cigány közösség számára is elfogadható lehet – mindemellett a fennálló helyzetet „kezelhetővé” teszi a magyarok számára:

„Egy előny az, hogy így, ahogy rajtuk látszik, ők nem tudnak a maguk lábán megállni, őköt mindig valakik vezetni kell. De ők reaszorulnak arra, hogy vala-

kitől legyenek irányítva, lehet, hogy még a következő évben ez lesz a magyarságnak az előnye, mivel ők most is elismerik aztat, hogy ők a lábukon nem tudnak megélni. Mindig várják, hogy őket valahol, valaki vezesse, irányítsa.”

(41 éves, középfokú végzettségű férfi)

A roma etnikum vezető rétege (azaz a képviselőtestületben levő három pünkösdista roma képviselő) elfogadja ezt a lehetőséget. Ám ők sem tudják felmérni, hogy a több száz fős ortodox cigány közösség hogyan reagálna a számukra kialakítandó új életfeltételekre. Ennek oka az is, hogy a pünkösdista és az ortodox roma csoportok között – hasonlóan a magyar kapcsolatokhoz – nincsen „átjárás”. A fennálló konfliktus megváltoztatásának „hatalma” tulajdonképpen az ortodox, illetve nem-egyháztag romák kezében van: vagy elfogadják a magyarok által felkínált lehetőséget, vagy megpróbálják önmaguk kezébe venni sorsukat, netán – vállalva a mindennapi konfliktusos létet – ragaszkodnak jelenlegi életlehetőségeikhez.

6. A magyar közösség lokális identitásának egy példája

„Apácát addig, míg a családomnak tudok biztosítani egy anyagi helyzetet, addig nem hagyom el. Nem, nem is tudnám elképzelni, hogy apácai ne legyek”.

(41 éves, középfokú végzettségű férfi)

Az alábbiakban az apácai magyar közösség lokális identitástudatának egy rövid példáját szeretném bemutatni és elemezni. Az apácai magyar közösség életében fontos szerepe van a magyar nemzeti trikolornak. Apácán hétköznapiokon a kis magyar zászlók, szalagos koszorúk kiemelt helyeken találhatóak, pl. a két tannyelvű iskola épületének egyik üveges vitrinjében, a polgármesteri hivatal tanácstermének szekrényében, a volt RMDSZ elnök lakásában. Ezzel a gesztussal a magyar etnikum szimbolikusan magyarrá nyilvánítja a falu fontosabb nyilvános, központi és privát helyeit. A magyar nemzeti szalagokat nagy becsben tartják az apácai magyar családok. Ezeket a házak tisztaszobájának üveges szekrényében vagy polcán helyezik el. Ünnepnapiokon a „magyar nemzeti szín” kikerül a falu nyilvános terébe, de pusztán a magyarországi delegációk révén, azaz ha külföldről érkező vendégek koszorút helyeznek el a falu híres szülöttjének, Apácai Csere Jánosnak a szobránál, Bartalis János erdélyi költőnek a kopjafájánál, vagy a temetőben

levő világháborús emlékműnél. Az ünnepség lejárta után a koszorúkat és a zászlót beviszik az általános iskola vitrinjébe, esetleg a polgármesteri hivatalba. A magyar nemzeti trikolort az apácai magyar közösség a románok ellenkezése miatt nyilvánosan „nem vállalja”, pusztán a szimbolikus magyar helyeken kerülnek prezentálásra.

A faluban a zászló tehát általában privát térben jelenik meg, azaz a magyar zászlót állami és falu ünnepeken nem teszik ki a hivatalos épületekre. Ez irányú törekvések a román közösség tiltakozása miatt sorra botránnyba fulladtak. 1996. március 15-én a következő „zászló-történet” esett meg:

„abba ... az időbe meg volt engedve, hogy a nép, az RMDSZ mozogjon, március 15-én láttuk Szentgyörgyön s itt mindenfelé buszokon a piros-fehér-zöld zászlót. Én is valakitől szereztem (ti. szereztem) piros-fehér-zöld selyem dolgot, és össze is varrtam, és át is vittem a néptanácshoz. Mondták, „nahát, hoztad?”, „igen, legyen, ami lesz”, és a néptanáctól bevittük a kultúrotthonba, ott volt az ünnepély. Én vittem a piros-fehér-zöld zászlót, ő (ti. az akkori magyar polgármester) vitte a románt, a piros-sárga-kék zászlót. Hát, persze utóhang aztán nagy volt, majdnem, hogy verekedés, én kaptam is egy döngöcskét (ti. fejbévägást), de hát az kibírható volt, és az is (azaz, aki ütött) egy kicsit beteges volt az idegivel. Még a milíciára (ti. rendörségre) sem mentem. Ők egy olyan fajták, hogy énekelnek jól magyarul is, nagyon jó énekeket tudnak, de az érzelmük azért csak román, kimutassák, mikor kicsit részegek.” *(nevet)*

(68 éves, középfokú végzettségű férfi)

Apácának 1998 óta van faluzászlója. A zászló egy szegedi archívumból előkerült pecsétnyomó lenyomata alapján készült.⁴² A pecsétnyomatot a falu értelmiségi rétege tervezte át színes zászlóvá. A pecsétlenyomat alapján készült faluzászló égszínkék, rajta piros szénaboglya, zöld rét, és a hajdani apácai vár bástyája látható. Fölötte írás: or AP. (oppidum regis Apáca), mely a település hajdani jogi helyzetére utal. Az apácai zászlót évente egyszer húzzák fel: a három éve indult, mára a falu legnagyobb ünnepévé nőtt Apácai Napokon. E háromnapos ünnepet először 1998-ban az evangélikus egyház szervezésében, a település polgármesteri hivatalának és kulturális szervezeteinek segítségével rendezték meg. A falunapok ötletét magyarországi⁴³ mintá alapján vették át, annak felépítése is pontosan követte az

anyaországi falunapok menetrendjét.⁴⁴ Ami viszont az ünnep elindításának, megszervezésének gondolati háttérét illeti, sokkal mélyebbre mutatott egy átlagos faluünneplési célnál:

„Tulajdonképpen az első Apácai Napokon, ha jól emlékszem..., hogy az volt a mottója, hogy Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne. Tulajdonképpen én azt hiszem, hogy ezért csináltuk az egészet, hogy érezzék az apácaiak, hogy ebben a faluban otthon vannak, és hogy nagyon sok minden rejtőzik bennük, amit meg lehet mutatni a világnak, csak meg kell mutatni magunkat. Mondjuk konkrétan az iskolai programok, azok voltak olyanok, hogy ... senki nem látta és senki nem tudta, hogy a gyerekeik milyen tehetségesek és milyen jó dolgokat tudnak csinálni. Ezeket, az ilyen rejtve maradt, és nagyon jó csoportokat kivinni a falu elé, hogy igen is vagyunk, és ezek vagyunk, és érdemes ránk figyelni, és érdemes odafigyelni magunkra, mert még mindig ebben a széteső erdélyi társadalomban, – én úgy érzem – hogy, nagyon bomlik, nagyon széteső, az embereknek az identitástudata egyre kisebb vagy minden arra mutat, hogy nem szükséges, hogy igen is van szükség rá. És csak így maradhatunk meg. ...”

(30 éves, felsőfokú végzettségű nő)

Tehát az Apácai Napok ünnepének célja a falu széteső közösségeinek összefogása volt. A falu teljes közösségét hivatott szimbolizálni, mégis Apáca magyar közösségének ünnepévé alakult át. Erre utal az ünnep alapötlete⁴⁵, szervezőinek és lebonyolítóinak köre. Az Apácai Napokat – mint már írtam – magyarországi mintára készítették. Nagy segítségükre volt ebben az, hogy Csanádapácán, a testvérfalujukban rendezett falunapokon rendszeresen részt vettek. Mivel az első falunapok megszervezését az evangélikus egyház vette kezébe, így a segítő szervezetek is a magyar közösség kulturális (Pro Bartalis Egyesület) és hivatalos (Polgármesteri Hivatal⁴⁶) szervezetei közül kerültek ki. Az ünnep anyagi háttérének kialakításában a magyarok mellett viszont már segédkeztek román vállalkozók is. A háromnapos ünnep lebonyolításának központi helye az evangélikus közösségi ház, a „magyar” kultúrház és a falu foci pályája volt. Főleg a második évtől kezdve erőfeszítéseket tettek a román közösség bevonására az ünnep szervezésébe, felkérték őket román programok rendezésére (pl. táncsoport). Ezt némileg megnehezítette, hogy Apáca román közösségének nem volt sem tánc-

csoportja, sem használatban levő viselete, így hosszas szervezések után közös erőfeszítéssel szervezték meg a fogarasi román néptáncscsoport fellépését. A háromnapos ünnep kisebbik része két nyelven folyt,⁴⁷ a műsorok zöme viszont csak magyarul hangzott el. Az Apácai Napok 2000-ben összekapcsolódott az évi evangélikus megyegyűléssel, illetve az Apáczai Csere János halálának évfordulójára való emlékezésekkel, azaz olyan magyar vonatkozású rendezvényekkel, melyek nem érintették a román vagy a roma közösséget.

Az apácai magyarok számára a falunapok szerepe a falu-összetartozás erősítése volt:

„Ennek az a célja, hogy a magyarságot, szóval nem csak a magyarságot, hanem a falut összevonni. Mivel itt – mint más településen is biztos – Apácán is történt az, hogy széthúztak magyarok magyarok között, románok egymás között. Egy ilyen Apácai Napok megszervezése alkalmával be van vonva legkevesebb kétszáz ember, ott kell dolgozzon. És – ezt elbeszéltük a tiszteletes asszonnyal –, hogy sokszor néztük, hogy olyan emberek kellett együtt dolgozzanak, amelyek azelőtt nem beszélgettek egymással. Mert itt bizony sokszor, választási okokból, a választáson az egyik az egyikkel tartott, a másik a másikkal, s akkor megvolt a háború, hogy ez a család nem beszélget az a családdal, ez a rend nem avval. De mikor ez beindult az egész, mindenki kapott szerepet a munkában, ott együtt kellett dolgozni, mindenki elfelejtette mi volt, mit csinált jót, rosszat, de sikerült. Mikor kész volt a munka, akkor mindenki látta, hogy milyen jó lett.”

(41 éves, középfokú végzettségű férfi)

Mivel a falunapok megrendezését a magyar közösség tartotta fontosnak, illetve az ünnep ötletadóí, szervezői, lebonyolítóí is a magyarok voltak, az ünnep szerepe a magyarok számára a falu, pontosabban a falut „szimbolizáló” magyar közösségük összetartozásának erősítése lett. Erre utal az is, hogy a román, illetve a roma etnikumnak csupán meghatározott feladatokat adtak,⁴⁸ a tulajdonképpeni szervezésbe nem vonták be őket, tanácsaikat, segítségüket nem kérték.

Az Apácai Napokon felvont zászló a falunapokat jeleníti meg. Mindemellett a zászlón szereplő szimbólumok a magyar múltra utalnak: így a mező és a szénaboglya a zömében ma is magyar tulajdonú földeket, illetve a földművelést szimbolizálja,⁴⁹ a vár a magyar közösség katona múltjára

emlékeztet. A „pecsétnyomat-zászló” jelképei tehát a magyar közösségre utalnak és ezért elsősorban Apáca magyar etnikumát jelenítik meg. A faluzászló ugyanúgy utal a magyar etnikumra, mint a magyar anyaországi trikolor, melynek felvonása minden esetben konfliktust kavart a magyar és a román etnikum között. Ám a faluzászló felvonása olyan ünnepen történik, mely – elviekben – a falu mindhárom etnikumának közös ünnepségsorozata. Éppen ezért – bár a magyarok számára majdnem hasonló jelképrendszert hordoz, mint a trikolor (azaz Apáca magyar kulturális hagyományaira, magyarságukra utal) – nem okoz összeütközést a románokkal. A magyar három szín, a piros-fehér-zöld jelképrendszerét egészíti ki és erősíti meg erős lokális színezettel.

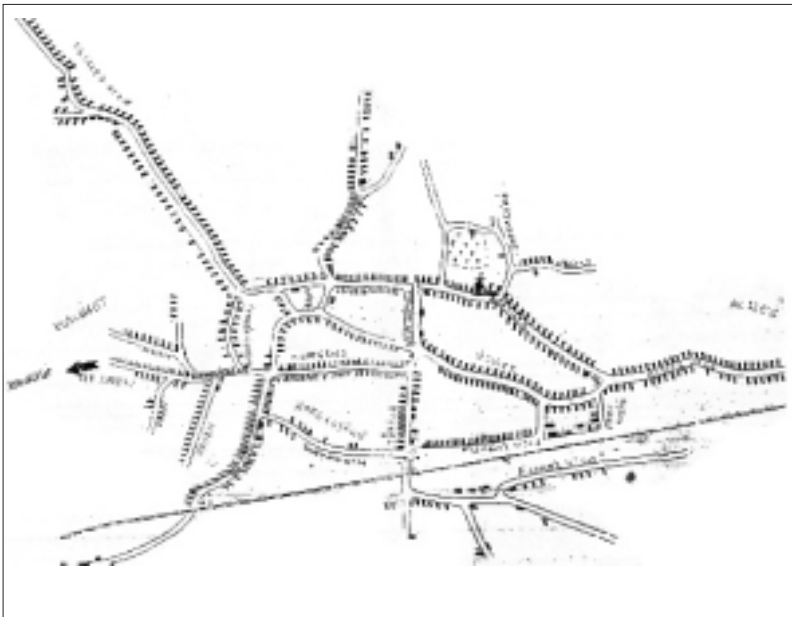
7. Összefoglalás

„Hát én nem is képzelem, csak hogy Apácán éljek. ... Itt én úgy érzem, itt Apácán kell lenni, pedig sokszor azt mondom a cigányok miatt, hogy megérjük azt, hogy eladjuk a házunkat, és el fogunk költözni Apácáról, mert be fognak lepni a cigányok, s akkor gondok lesznek, de azért nem képelném el, hogy tudnám más helyt, hogy lehetne más helyt élni, csak Apácán. Apácai maga munkás emberek, mindenre képesek, jó, bármit lehet csináltatni velük, dolgozni, szórakozni szeretnek ... maga a táj, Apácának a tája, hát azt nem lehet könnyen itt hagyni. Nem olyan, hogy ... Nem, Apácát, addig, amíg a családomnak tudok biztosítani egy anyagi helyzetet, addig nem, nem, nem is tudnám elképzelni, hogy apácai ne legyenek.”

(41 éves, középfokú képzettségű férfi)

Az apácai magyar közösség falubeli vezető szerepe történelmi hagyományokon alapul. A magyar közösség csökkenő létszáma ellenére olyan hierarchikus társadalmi rendszert tart fent a községben, melynek élén a magyarok, majd a románok és a legalján a romák állnak. Az egyre öntudatosabbá váló cigány közösség társadalmi szereplése miatt viszont az apácai magyarok „veszélyben” érzik hagyományos faluvezető szerepüket, ezért alakítottak ki az elmúlt években olyan együttélési normákat, mely egyszerre tartja fent faluvezető szerepüket és nyújt megélhetési lehetőségeket a romáknak, illetve kijelöli „új” társadalmi helyüket a „rég” hagyományok alapján. A település nyilvános, mindennapi színterein a román közösség

tagjai konfliktusok nélkül háttérbe szorulnak, a falu fontos és reprezentatív ünnepei magyar ünnepek. Mindemellert a magyar közösség összetartása a rendszerváltás utáni néhány évben meggyöngült, belső kapcsolatrendszerre konfliktusos, a roma lakosokkal való együttélési viszonyai pedig problémákkal terhesek lettek. Ezeknek a nehézségeknek megoldására a falu magyar vezetői új, „jövőteremtő” terveket alakítottak ki. Ezek közül a leglátványosabb – és mára a leghíresebbé vált – az Apácai Napok ünnepség-sorozat. Ezen a háromnapos ünnepen vonják fel minden évben az apácai zászlót, mely egyszerre szimbolizálja a település hagyományait, a faluban lakó magyar közösséget és az „apácaiságot”. A falu magyar lakosainak jövőképe az elmúlt három évben megváltozott, bizakodóbbá lett. Közösségük összetartása erősödött, és a roma etnikummal való együttélési konfliktusaiknál is a megoldási lehetőségeket keresik.

JEGYZETEK

- ¹ Apácán 1994 óta végzek kutatómunkát, melybe beletartozott egy éves állomásozó terepmunka (terepmunkámat az OKTK, a Professione Alapítvány és az Akadémiai Kisebbségkutató Műhely támogatta), illetve több, pár hetes, témaközpontú „mélyfúrás” is.
- ² A falubeli nem magyar etnikumok hasonló szempontú vizsgálatának anyaga egy másik tanulmány témája.
- ³ Sárkány Mihály: *Kalandozások a XX. századi kulturális antropológiában*. Budapest, 2000. 95. o.
- ⁴ Sárkány Mihály: i.m. 97.o.
- ⁵ F. Barth: *Ethnic groups and boundaries*. Oslo, University Press 1969. 117-134. o.
- ⁶ F. Barth: i.m. (1969), és ugyanő: Problems in conceptualizing cultural pluralism. In: David Maybury-Lewis (ed): *The prospects for plural societies*. Washington, Proceedings of the American Ethnological Society 1982.
- ⁷ Ennek példája az apácai kakaslövés ünnepének funkcióváltozása. Részletesebben ld. Bakó Boglárka: Érdekeségeket kereső turisták és turistákat kereső érdekességek. In: *A turizmus mint kulturális rendszer*. szerk.: Fejős Zoltán, Budapest 1998. 129-140. o.
- ⁸ Ue. lásd F. Barth: Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. In: *Régió*. 1996/13-26. o.
- ⁹ Felsőfokú végzettségű beszélgetőpartnereim zöme a fiatalabb generáció tagjainak sorából került ki, míg a nyolc vagy annál kevesebb osztállyal rendelkezők főleg az idősebbek között voltak. Az iskolai végzettségük nagyban befolyásolta véleménynyilvánításuk sajátosságait.
- ¹⁰ A megkérdezettek 35%-a a település központjában lakott, 50%-a nem központi területen élt és 15%-ának a román sor alsó részén volt a lakóhelye. Ezek az arányok nagy vonalakban a falu magyar lakosságának egészére vonatkozathatók. Az a tény, hogy a falu melyik részén lakott beszélgetőtársam, meghatározta találkozásainak gyakoriságát más etnikumok tagjaival, amely kihatott a róluk alkotott véleményére.
- ¹¹ Frederik Barth: Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. In: *Regio*. Kisebbségi Szemle. 7. évf. 1996. 1. 3-25. o.
- ¹² A kutatómunkám lehetőségeinek megteremtéséért köszönettel tartozom az apácai evangélikus egyház lelkeszeinek, Simon Lászlónak és Simonné Nagy Ilonának. A pontos statisztikai adatok megadásáért az apácai Polgármesteri Hivatalnak és Bölöni Gyula polgármesternek. Az anyaggazdag és őszinte beszélgetéseikért és a sikeres terepmunkámért pedig az apácai lakosoknak.
- ¹³ „A románoknak a száma, az 230, a cigányoké az 1400 és 1500 között, pontos adatunk az nincs, mivel nagyon sokan vannak, amelyikek beköltöztek, nem tudunk róluk, van amelyikek elmentek, van egy ilyen 50, ami jelenleg ingadozik, nem tudom pontosan, de 1400 és

- 1450 között vannak, és a magyarok 1500-an. Úgy hogy jelen pillanatban most már a magyar-cigány arány az majdnem egy” (41 éves, középfokú végzettségű férfi)
- 14 „Most mindjárt össze vagyunk keveredve, mert vannak, akik eladják a házat, elmentek egyebüve, s csak cigány vette meg, mert magyar nincs is annyi, hogy ne legyen ház. Az Alszegeben már van két család, ott, ahol megyünk a Kultúr felé a patak mellett megint egy család, akkor ott, ahogy megyünk ki Erzsikéjük felé, ott megint két család. Egy pont Kálmika mellett, az egy olyan ikerház, az édesapja építette, s felit eladta cigánnak, s felibe lakik a fia, na.” (57 éves, alsó fokú végzettségű nő)
- 15 Lásd uo.
- 16 Pontos adatok nem állapíthatók meg. A településen erről nincsen nyilvántartás, a faluban vásárolt bérletek sem nyújtanak eligazítást, mivel az ingatások egy része Brassóban, más része pedig nem vásárol bérletet.
- 17 Az adatokat az apácai Polgármesteri Hivatal adta meg.
- 18 „Itt nekünk a földet visszaadták, és rabjai vagyunk.” (47 éves, felsőfokú végzettségű nő)
- 19 „Nem, abból egyszer nem lehet megélni. Hát, nem lesz annyi termés, itt nem terem úgy a föld, mint oda lent. S nagyon drága minden. Mindent fizess meg, tehát trágyázást, kivívást, mindent, hazahozatalt, szántást, vetést, aratást. Nem éri meg. Ha egyszer van munkahelyed, akkor odamensz, mert a földből nem lehet megélni. Van nekünk is, de kevés a miénk. Egyik helyen 20 ár, másik helyen 10 s még 7 ár, s annyi az egész. A fizetést öljük benne, s nincs haszon belőle. Hát nem tudsz egy disznót tartani belőle, mindig kell vegyük a hintót a disznónak, minden fizetésből. (Akkor mért nem adják el a földet?) Hát, kinek kell? Nem kell senkinek. Hát, azt a kicsit nem adnánk el, csak megdolgoznánk. De kinek kell? Nem kell senkinek, mindenki jól van lakva földdel.” (43 éves, alsó fokú végzettségű nő)
- 20 Az apácai románok közül viszont néhány család juhtenyésztésből és tej-húsfeldolgozásból él.
- 21 Ezt egyik beszélgetőtársam a következőképpen indokolta: „... erre a vidékre nem jellemző, hogy elmennek Magyarországra, mivel mi közel lakunk Brassóhoz, s még azért van annyi megélhetőség, hogy munkalehetőség van. Mert pl., tudok, olyan Székelyföldön, Csík-szeredát meg Farkaslakát, tudom, hogy rengeteg magyar jár Magyarországra. De, szerintem, az nem kötelezi az apácai magyarokat, hogy kimenjenek Magyarországra, mert van annyi megélhetőségük, hogy itt fel tudják tartani a családot, s magukat, s azért nem.” (21 éves, középfokú végzettségű nő)
- 22 Ennek egyik legfontosabb része a húsvéti apácai kakaslövéshez kapcsolódó eredet történet. Erről részletesebben ld. Bakó Boglárka: Érdekeségeket kereső turisták és turistákat kereső érdekességek. In.: Fejős Zoltán szerk. 1998. *A turizmus mint kulturális rendszer*. Budapest, Néprajzi Múzeum.
- 23 „Nem költöznék, mert én szerintem, ahol születünk, ott maradunk, azért, mert itt is kell dolgozni, de ott is kell. Azért itt mégis itt van a család, itt vannak az ismerősök. Szeretek itt élni (nevet), itt születtem, itt nőttek fel, már volt, laktunk mi Brassóban is, de nem szerettem, hazavágytam mindig, biztos a honvágy miatt.” (26 éves, felsőfokú végzettségű nő)

- ²⁴ Hozzá kell tennem, hogy az utóbbi két évben figyelhető meg a néhány család visszaköltözése Apácára. Ennek oka a városi életfeltételeiknek ellehetetlenülése (munkahelyvesztés).
- ²⁵ „Hát, ezt nem használják ezt a beszédet sokan és nem is tudják mások”. (35 éves, középfokú végzettségű nő)
- ²⁶ Az iskola tudatos román nyelv oktatásának oka a gyerekek beiskolázása. Apácán ma már szinte minden magyar gyerek szakmunkásképzőben vagy szakiskolában, ritkábban gimnáziumban tanul tovább. Mindemellett az apácai magyar családok „nyelvgyakorlása” főleg a román nyelvű kereskedelmi adók nézésén, illetve a román nyelvű újságok olvasásán át történik.
- ²⁷ A rendszerváltás után kezdtek el építtetni egy nagyobb templomot, melynek költségéhez a magyar közösség tagjai több alkalommal is adakoztak.
- ²⁸ A magyarok jelenléte a temetéseken elengedhetetlen. A román lakosság csökkenő létszáma miatt a halott körüli egyes teendőket (a halál „hirdetése”, gödör ásás, halott vivés) a magyarok végzik el. Az apácai hagyomány szerint a halott körüli teendőket közeli rokon nem végezheti, ezért kérik meg magyar barátait erre: „Sokszor el is mondják a románok, hogy ha nem volnának a magyarok, akkor őket nem volna, mert az egész románság úgy rokon, úgy rokon nem illik, hogy a rokon vigye a halottat, hát inkább, egy barátok vagy szomszédok vagy ilyesmik, és elmondják, hogy magyarok nélkül őket nem volna ki (nevet) elvigye, kikísérje a temetőbe, na.” (54 éves alsó fokú végzettségű nő)
- ²⁹ Kérdésemre, hogy milyen nyelven szólnak egy román emberhez, ha tudják, hogy tud magyarul a következőkhöz hasonló kijelentések hangzottak el: „Attól függ, hogy ha tudom, hogy beszél magyarul, akkor magyarul beszélék vele, de a fiatalabbak nem nagyon beszélnek magyarul.” (56 éves, középfokú végzettségű nő) „Érdekes, én köszönök románul és ő köszön magyarul Embere válogassa. De van, amelyekhez szólok magyarul és ő visszafel románul.” (47 éves, felsőfokú végzettségű nő)
- ³⁰ Ez a társadalmi szerkezet a magyarok – nagy lélekszámából és a település egészét meghatározó hagyományrendszeréből adódóan – faluirányító szerepén nyugszik. A románok konfliktusok nélkül viselik „háttérbe” szorításukat.
- ³¹ A gyülekezetet egy Amerikát járt és ott áttért társuk szervezte meg. 1998-ig ő működött papjukként is, akkor átadta helyét fiatalabb társának és visszatelepült az USA-ba.
- ³² Előfordul a faluban, hogy a tehetősebb romák a magyarok földjeit veszik – felébe vagy harmadába – ki bérbé. Az a roma család, amelyik földet művel, és bérét rendszeresen törleszti, megbecsülésnek örvend a magyarok körében.
- ³³ Viszont amennyiben ismerős vagy kolléga magyar hal meg, akkor elmennek annak temetésére.
- ³⁴ „... nem is volt olyan cigány formája a fiatalembernek, inkább rományosnak lehetett nézni, de hát mi cigánynak nevezzük, akármilyen. ... Úgy hogy megvetik, megvetik, hát csak köszönsz az úton neki, de annál többet nem állsz. Szerintem, mindenki úgy véli, hogy nincs értelme hozzáállni, hogy ha annyira lealacsonyította magát, hogy egy cigányhoz ment férj-

hez, akkor avval már nincs mit beszéljél, nincs mit tanácsot kérjél, nincs mit megtárgyaljál vele, mert egyszerűen elfogadhatatlannak veszed az ő beszédét.... hát el kellett cigányosodni neki már nem volt választása, hogy elmagyarosodjék vagy elcigányosodjék, a magyarok már egyszerűen lenézték, már nem fogadták vissza, hogy cigányhoz ment, s akkor neki már más lehetősége nem volt. Már nem is tudott választani a családján kívül, aki eredeti tő magyar, már csak ő vele tartja a kapcsolatot, már más lehetősége nincsen”. (21 éves, középfokú végzettségű nő)

³⁵ Az apácai Polgármesteri Hivatal adatai.

³⁶ „... annak idején gyerekkoromban is voltak, de nagyon kevesen. És nagyon jó barátok voltak a magyarokkal, nem is annyira koldultak a miénkek, de barátkoztak, ha árusítottak is, mondjuk, seprűket vagy kosarakat, elbeszélgettek, leültek, panaszkodtak, tehát barátkoztak. Ezek román cigányok, nem tudom milyen cigányok. Nos a régiek, az idősek tudnak magyarul is, még ma is, és sok idős néniel csak magyarul beszélnek.” (49 éves, felsőfokú végzettségű nő) „Hát, a cigányok is, édesapám szerint, az ő gyermekkorában is voltak, az 1800-as évekbe, de nagyon-nagyon kevés. 2-3-5 kunyhóska, mit tudom én. És nagyon alázatos cigányok voltak, a mondott családok Lingulár, Kalányos olyan magyaros volt a nevük is” (56 éves, alsó fokú végzettségű nő)

³⁷ Ennek a félelemnek sokat hangoztatott magyarázata az, hogy a jobb körülmények között élő romák házakat vettek a falu központi területein.

³⁸ „Ezek olyasmik, nem tudom, ilyen pünkösdisták, s még azok se tarták meg a lopást, mert azt mondják, hogy az Úr adta. Csak az Úr nem ad, hogy ha nem dolgozunk, igaz-e? (– A pünkösdisták dolgoznak?) Hát, dolgoznak-dolgoznak, de hát az igazság az, hogy munkalehetőség sincsen, mert azért nagyon sokan bent dolgoztak gyárakba, de mondjuk, a mezőgazdaságba nem szeretnek nagyon komolyan. Louuk, szekeriük van, hogy lopjanak vele, az erdőt letarolják, a mezőre járnak, itt kéne, elhatároztam, hogy elmegyek egy gyűlésbe, hogy kicsit ellenőrizni. Földed nincs, miért fogatod legyen? Azért, hogy lopni járjal vele? Mert csak arra használják. Kell egyszer lopjon a... ő lop azért is, a családja részére is a szekérrel, de kell lopni az állatnak a szájába is, mert azt kell tartani.” (57 éves, alsó fokú végzettségű nő)

³⁹ Egyik beszélgetőtársam a két etnikum együtt ünneplésének ötletét az alábbi indoklásokkal vetette el: „Tehát, a magyar a cigánnyal mégsem ülhet le egy asztalhoz mulatni. Enni igen, amikor munkáról, mezei munkáról van szó vagy erdei munkáról, akkor igen, de egyébként nem.” (47 éves, felsőfokú végzettségű nő)

⁴⁰ Baráti beszélgetések során gyakran hangzanak el az alábbiakhoz hasonló kifejezések: „Nem, azért mert azok nem szeretnek dolgozni, a cigányok nem szeretnek dolgozni. ... Pláne ezek a mostani fiatalok ... hamar megnősülnek, egy csomó gyereket csinálnak, 10-12-öt, kapnak egy csomó pénzt, s nem dolgoznak semmit.” (46 éves, alsó fokú végzettségű nő) „A cigánba, cigánbecsület. A cigánt, ha Bécsbe viszed is cigán (nevet), ez a monddás, ez megvan, nem tudom, hallottad-e ezt a monddást, de, ha Bécsbe viszed is cigán. Van neki az a különleges szaga, megvan az a viselkedése, a cigánba nem lehet bízni, mint a ..., nehéz a cigánnal, erős nehéz. (41 éves, középfokú végzettségű férfi) „A cigánnyal nem lehet összedolgozni, szerintem (nevet), mert, ha megsütöd, megfőzöd, benne van az

- a cigány. Tehát a cigány jó, együtt vagy, jól vagy, de abba a pillanatba, amikor összeszólalkozol, akkor már kimutassa, hogy ki ő.” (27 éves, felsőfokú végzettségű nő)
- 41 „Apácának, szerintem nem nagyon van jövője. Elsősorban azért, mert Romániában van, s nem úgy néz ki, hogy Románia valamit javult volna, hanem gyengébb. Minden szempontból.” (21 éves, alsó fokú végzettségű nő) „Hát nem tudom, milyen jövője lenne, szerintem nagyon kell forduljon nem csak a falu sorsa, hanem az egész ország sorsa, hogy jó legyen a jövője a falunak. Ahhoz képest, hogy gond van a cigányokkal, nem tudom, erre nem tudom, mit mondjak, elég kockázatos a jövője az apácaiknak. A cigányok miatt es, megélhetőség miatt.” (21 éves, középfokú végzettségű nő)
- 42 „Ezt találtuk, tulajdonképpen egy szegedi archívumból jelent meg, ezt a Géza (ti. szegedi ismerősük) segítségével kaptuk meg ezt a címet. S akkor ezt megnagyobbítottuk, s megvan a zászló, itt tartjuk a szekrénybe, itt van, de sajnos, nincsen ez még hitelesítve, nem törvényes. Kellene hitelesíteni, de egyelőre felhúzzuk. Jelképezi tulajdonképpen maga a zászló az erdőt, a mézsköbányát, egy szénaboglya, ugye az a kaszálókát.” (41 éves, középfokú végzettségű férfi)
- 43 Apácának két magyarországi településsel (Csanádapácával és Apátfalvával) van testvérfalu kapcsolata, illetve Szegeddel és a budapesti Apáczai Csere János Gimnáziummal is szoros együttműködést alakított ki. Két testvérfalujával főleg baráti és kulturális kapcsolatai vannak. Szegedi kapcsolataik pedig a faluturizmus beindítására koncentráltak. Budapesti kapcsolatuk iskolai szinten működik. Ezek a kapcsolatok a könyvtár és a számítógépes állomány bővítésének szempontjából hasznosnak bizonyultak a közösség számára. A magyarországi vendégek látogatásai hatással vannak mind a családok, mind a falu gondolkodására, szemléletére.
- 44 Ennek elemei: a polgármesteri beszéd, az iskola és az óvoda bemutatkozása, díszpolgárok avatása, színházi előadás, ügyességi versenyek, bál, tombola stb.
- 45 A környéken az Apácai Napok megrendezéséig nem tartottak egyetlen faluban sem falunapokat. 1998 óta egyre több környékbeli magyar faluban (pl. Nagyajta) tartanak falunapot.
- 46 Természetesen a polgármesteri hivatal nem csupán a magyar közösség hivatalos szervezete, de mivel csak magyarok dolgoznak a hivatalban, így a szervezők körébe innen is csak magyarok kerültek be.
- 47 Az 1998-ban rendezett Apácai Napok műsora nagyvonalakban a következő volt:
Első nap: – Ünnepléses megnyitó (kétnyelvű), – Iskolások műsora (kétnyelvű), – Néptáncegyüttesek (magyar-román együttesek). Második nap: – Lovasfelvonulás (magyarok), – Szabadtéri műsorok (öt magyar és egy román néptánc együttes), – Szimpózium (magyar nyelvű előadások, magyar előadóművészek), – Gyermekműsorok (magyarul), – Díszpolgáravatás (magyar díszpolgárok), – Színházi előadás (a magyar színjátszó kör). Harmadik nap: – Ökumenikus istentisztelet (két nyelvű imádkozással és magyar prédikációval), – Koszorúzás (magyar emlékműveknél), – Szabadtéri sportsemények (román-magyar focimeccsek stb.) – Rock koncert (magyar együttes).

⁴⁸ Így a pünkösdista cigány papot meghívták az ökumenikus istentiszteletben való segédkezésre, illetve a roma gyerekek iskolai szervezett műsorral léptek fel. A román közösség feladata a kultúrájukat szimbolizáló műsor (néptánc) összeállítás, illetve a az iskolai szervezett gyerekműsor lett.

⁴⁹ Bár ma már néhány román család is birtokol földet, de a román közösségre – mint írtam – zömében inkább az állattartás jellemző.

BOGLÁRKA BAKÓ

„We got used to home...” The analysis of the cohabitation of a Hungarian community from Romania

The study is based on a field-research made in Apaca (Transylvania, Romania). Relying on my investigation I can declare that the leading position of the Hungarians of the village relies on historical tradition. In spite of their decreasing number they keep up a hierarchical social system in the village and they are at the head of it, then come the Romanians and then the Romas. But because of the appearance of the more and more self-conscious Romas in public life, the Hungarians are in the danger of losing their leading position. Because of this they introduced such co-living standards as to preserve their position and provide means of subsistence to the Romas and they defined the Romas new social place based on the old traditions. The Romanian inhabitants in the every day life are pushed into the background without facing any conflicts. The most important holidays of the village are the Hungarian holidays. But besides of these the unity of the Hungarian community became weaker after the change. Their relationships are filled with conflicts and their co-existence with the Romas is characterised by many problems.